

אשדות

אשדות יעקב איחוד, יום ג' – 7/9/1954 – יומן מס' 143

שלושים למות מנחם גמורמן

מנחם נולד בשנת 1901 בכפר גרטופ שברומניה להוריו דבורה ומשה. אביו היה חוכר אדמות. בהיותו בן 9 מתה עליו אמו. את חינוכו הראשון קיבל אצל מורה שהובא במיוחד עבורו לכפר. במלחמת העולם הראשונה עברו הוריו למרקולשט ושם למד בישיבה. באותו זמן התקרב לציונות ומצא את מקומו ב'החלוץ'. בשנת 1921 עלה ארצה ומקום עבודתו הראשון היה בראשון לציון בתור עגלון אצל איכר. מראשון עבר לחיפה והיה בין כובשי העבודה בסיתות, שעד אז, המקצוע היה בידי ערבים בלבד. אח"כ היה בין מייסדי קבוצת בנאים א' זו שהיתה הקבוצה הראשונה שהתחילה לעבוד בחיפה בבנאות. באותו זמן עזר לעלייתם של אחיותיו ואחיו. כשנדרש בנאי לתל-חי לבנות את הרפתות – עבר מנחם לתל-חי ושהה בה כשנתיים עד שהיה צורך דחוף במנהל עבודה כדי להוציא לפועל עבודות מסובכות במחלקת עבודות ציבוריות של הממשלה המנדטורית והוא נדרש לעבור בחזרה לחיפה. מחיפה הגיע לגשר. יתר קורותיו כתובים על ידי חברים בעמודים הבאים.

מכתבי השתתפות שהגיעו לאחר מותו של מנחם:
קרן הקיימת לישראל,

נדהמתי מאסונכם-אסוני בהלקח מאיתנו באופן כה פתאומי חברנו מנחם גמורמן ז"ל החלוץ, המתיישב והמיישב שממות ארצנו בעיקר בעמק בית-שאן.

שלכם – נחמן אלכסנדרובסקי

ירושלים 17/8/54

קראתי בעתון על מות הח' מנחם גמורמן ז"ל. לפני 31-30 עבדתי בחיפה בקבוצת בנאים יחד עם אחד מנחם גמורמן. הרי חוששני כי הוא הוא שנפטר לפני זמן מה. דומני שבשנת 1922 הוא עבר לחיפה מפ"ת ונכנס לקבוצת בנאים. אם זהו רי היה אחד מידידי וחברי הטובים הראשונים בארץ ואני משתתף בצערכם הרב.

אברהם הרצפלד כותב לנו:

צער רב גרמה לי הידיעה על מותו הטרגי של מנחם גמורמן. חבר יקר, נעים הליכות ששרת אותנו בנאמנות ובמסירות בענייני הקרקע בסביבת בה-שטפה. קבלו נא בזה את תנחומי לכם ולקרובי.

ימים ראשונים

היה זה בשנה הראשונה בגשר. גשר על חושותיה הערביות, צריפי הפח שלה הלוהטים ומבריקים בחום הלוהט. גשר עם ריחות חריפים מעשן התבון של הערבים שגרו במחיצתנו. גשר על עשרות חבריה, שחיו ורק התחילו לחיות עם נושף שומם, סלעי, חרב. כל אורח כאח התקבל, כל עובר-דרך בית מצא, כל פנים חדשות מאורע חשוב.

באותם הימים בא אלינו מנחם – מנהל עבודה מטעם הממשלה – כדי לבנות גשר בטון על הירדן. ומהיום הראשון, מנחם, כאחד מאיתנו. בעבודה: מקפיד, דייקן, אינו מוותר על קוצו של יוד לאף אחד – מנהל עבודה! ובערבים: ראש וראשון למסדרי קומזיצים. מבלה ערבים בשירה ובריקוד וגם לבקבוק יין דאג ולא אחת עת חסרו פרוטות למצרכים ראשונים, נתן. ידע וחי את חיינו כאחד מאיתנו. וכמובן מאליו היה, עת נגמר הבניין בשר, שמנחם הצטרף אלינו. וכטבעי היה הדבר: אנו בלי מנחם – ובעיקר מנחם בלעדינו – לא יתואר הדבר. חיסל את כל ענייניו והצטרף לקבוצה.

גם חקלאי היה זמן מה. חבר תל-חי. היה בה שנה או שנתיים והכרח לעוזבה מסיבות פרטיות. אבל לא לחקלאות נוצר. וכשאני רואה את מנחם בגשר, תמיד התלבט, תמיד לא היה שלם עם עצמו, ועם החיים בה. תמיד חיפש משהו, חשש שמא אינו נותן ואינו עושה לפי כוחותיו ומרצו. התלבט מאד. בחקלאות לא מצא את מקומו. בניה היתה מעטה וזכורני: עת בנינו את חדר-האוכל בגשר שאבני בזלת שחורות גדולות, פה מקומו! לבנות, להקים נדבך אחר נדבך, לבנות בניינים! התלבט, התלבט קשה בינינו, קם והלך מאיתנו למספר שנים.

אבל קשריו לא נותקו. וכשחזר בחזרה היה כמובן מאליו, מפני שבאופיו איש חברה היה, חבר במלוא מובן המלה. תמיד הקדים את השלום לכל אחד ואחד. ידעת: עת צרה לך – אצלו תמצא אוזן קשבת. ועל אף הביקורת הקשה על החיים, הקבוצה, החברה – ולא אחת צודקת – אהב הוא את החברים, את הקיבוץ ואת החיים ושאף לחיים מסודרים כמו כולנו. מי שהכירו ונפגש עמו בתור 'מוכתר', ידע, כי את כל מרצו וחיוו השקיע בסידור וניהול ענייני גשר, ענייני אדמות דלהמיה-אשדות המסובכים.

ידע לעמוד על שלו. להכנס לתוך תוכם של העניינים המסובכים. בסבלנות-אין-קץ טיפל, ניהל, צעק, איים וגם סידר את ענייני האדמה עם הערבים שכנינו. זוכר אני את החלטתנו לרדת ולחרוש את הזור למטה, על אף התנגדות הערבים. הערבים רצו, ניסו, וגם נופפו במקלות כדי להפסיק את החריש, ומנחם שחיכה למעלה, פישר, סדר והמשכנו לחרוש.

מכות היו, חשש לשפיכות-דמים, אבל כשאני חושב ורואה לפני את כל פרשת חריש אדמות דלהמיה שנגמרה בלי שפיכות דמים משני הצדדים – רק הודות לעמל ומרץ שהשקיע מנחם – לא הגיע הדבר לכך.

ג'ונגל זה – מקום מרביץ ומרעה של עדרי שכנינו – אנו החלטנו לברא את השיחים ולהכשיר שטח זה לאדמה חקלאית. מנחם כבר נוהג אז בטרקטור, הופך תלם אחר תלם, אדמה פורה דשנה ונהנה ומספר לי מה מאד היה רוצה לגמור עם המוכתריות ולעבוד כמו כל אחד מאיתנו והנה, באותו מעמד, מופיע השייך הצולע, מתמרמר, דורש להפסיק את החריש, מאיים ומיד מנחם שוב 'מוכתר', שוב משכנע, מפייס, משפיע, מבטיח ו..הג'ונגל נחרש עד תומו.

יחסיו עם הערבים היו לא רק מן השפה ולחוץ. הוא עמד להם גם בעת צרה. גאה הירמוך, עלה על גדותיו והקיף את הכפר הערבי שלמטה מכל צדדיו וראינו אותם עומדים על הגגות ומחכים לעזרה. מנחם תיכף סידר אספקה: אורז, סוכר, בשר, קמח, חלב לילדים. רתמנו שני טרקטורים ונסענו להביא עזרה. מנחם רצה לקחת את הנשים והילדים אלינו, הם לא הסכימו. ראיתי: לא לשם נימוס גרידא עשה זאת – הוא ראה בכך חובה אנושית! לא נתנו להמשיך בעבודה. הנה נקלח למנהל עבודה לפלוגות העוסקות בהנחת צינור המים לירושלים. עזרה לפלוגת יגור. לא אוכל לספר על עזרתו – לא הייתי עמו – אבל יודע אני בכל מקום נתן את עזרתו המלאה והחשובה, אבל לא מצא את סיפוקו בעבודה יומיומית, שגרתית. רצה והאמין שהוא יכול לתת יותר בתפקיד. מתמיד לא ידעתי להחליט: מניין הניגודיות, אי-השלמות, אי-השלמה ואי שביעות הרצון מעצמו, מהחברה, מהחיים ולא פעם חשבתי כי לא ניתן לו ולא עמד במקום המגיע לו, בהתאם לאפשרויותיו ויכולתו.

זכורני – עת התגייס לצבא – לא הבנתי כיצד עשה זאת? הן הוא כה היה קשור אל בנו יחידו. כה אהב אותו וכיצד עזב אותו? בשיחה הסביר לי הכל והבינותי. בזמנים עת עולמות נחרבים, עת צריך להציל, לעזור ולעשות – חושב הוא, שמקומו בגולה כדי לעשות ולעזור לשרידים הניצולים. ועשה הרבה שם. לא אני יכול לספר ולכתוב כי לא הייתי עמו. אבל שם הוא חי במלוא יכולתו תנופתו ושם מצא תיקונו.

בשנים האחרונות נפגשתי מעט עמו. ראיתי וידעתי כי מתהלך אדם, חבר, ומשהו קשה מעיק עליו. אוכל אותו ואינו מוצא מנוחה. אבל לא האמנתי שכה יעשה לעצמו. לא מעט משברים עברו עליו, ידעתי כי לא ימים מעטים קשים וקודרים ומייאשים היו בחייו ותמיד ידע להתגבר.

חיים ליבוביץ

לזכרו של מנחם

את מנחם הכרתי לפני 25 שנה. בבואי לגשר פגשתי אותו שם. הוא כבר היה הוותיק. ממנהל במחלקת עבודות ציבוריות, הפך להיות פלח ועשה את עבודתו בדבקות. בערב היה מורה לעברית. מנחם היה חלוץ נאמן וכל תפקיד שהטילו עליו, מלא. זמן ממושך

היה 'מוכתר' במשקנו. השפה הערבית היתה שגורה בפיו והוא סידר את העניינים בכי טוב: מה ששייך ליחסי שכנים וקנייית קרקעות, מנחם נחלץ גם לתפקידים שמוסדות חוץ הטילו עליו. במלחמת העולם השנייה, בזמן שהוקמה הבריגדה העברית – דרש מנחם בכל תוקף, שיאפשרו לו להתגייס, את המכסה שלנו מלאנו והחברים היו רבים ששרותו בצבא ובבית המצב היה קשה. לא היה כח שיעצור אותו והוא התגייס. בבואו לאיטליה הוא פעל שם בכל להט לבו ואז הוא שלח הביתה את הילד אברהם, שנעשה לו לאב. מנחם שהיה מתבטא באסיפות ועם הרבה דברים הוא השלים וזעק. נפשו תמיד סערה. היו זמנים ביותר היו אלה בהן נסגר בתוכו ולא השמיע מלה והאסון האחרון שם קץ לחייו. בעבודתו המסורה, לארץ, לישוב ולפליטי חרב ממלחמת העולם, ימצאו תנחומים בצלאל אברהם וכל משפחתו. יהיה זכרו ברוך.

מרים פרידמן

חבל על דאבדין

1.

הימים ימי נובמבר 1945. ימי סגריר אפורים במחנה פהרנולד בבאוריה. על אדמת גרמניה הטמאה. קבוצת נוער מניצולי השואה הגיעה מפולין בדרכים-לא-דרכים, בקור וברעב, רצועה ועייפה עד מות. מאסר ושוד בגבול פולין-צ'כיה, הברחת גבול מסוכנת מצ'כיה לגרמניה – רוגז, תרעומת, מחלות – מחזה רגיל בימים טרופים אלה. וכגולת הכותרת – אסורה הכניסה למחנה הנידחים הגדול – פרנולד, המלא עד אפס מקום. אולם פרנולד נועדה להיות מקום השתקעות וריכוז של עשרות קבוצות נוער, מכל התנועות – לשם ביצוע תכנית מקיפה ומרחיקת לכת (וסודית בינתיים) ולכן לא התחשבה גם קבוצת הנוער הנ"ל, עם איסור מפקדת המחנה, פקידי אונר"א וקצין הצבא האמריקאי – ופרצה בחשכת הלילה את הגדר ונתקבלה בזרועות פתוחות ע"י חבריה שבאו לפני שבועות מספר. החדרים ריקים, אין מיטות, אין שולחנות והחבריא הצעירה והנרגזת פשטה במחנה – על דעת עצמה, מבלי לשאול את פי המדריך – וכעבור שעות ספורות 'סידרה' את החברים מן הבא לידם.

היה לילה חורפי זועם, כאשר המדריך הוזמן אל 'החייל' לשיחה דחופה. נכנס לחדרו הקטן והצנוע ועמד מול חייל הבריגדה, שהתגורר במחנה והיה לפי השמועה 'קיבוצניק' מארץ ישראל וכאן – הרוח החיה של ההמונים העלובים שנתקבצו למחנה הגרמני הזה מארבע כפנות הארץ. מטר מלים עבריות ניתך על ראשי, ראש המדריך הנדהם, תוך דיבור מהיר ושוטף כזרם. עיני 'החייל' הבריקו וידי העצבניות קנחו מדי פעם בפעם את פיו, כאילו רצה להכשירו לדיבור מהיר ושוטף עוד יותר... 'חבר חייל! רעדט יידש בבקשה' – שווער אייך צו פערשטעהן!... התחנן המדריך בפני 'החייל' הנרגז – וכאשר נענה, נתברר לו סוף סוף מה מקור הרוגז: הבחורים שלך הוציאו שולחן מביה"ס, דרך החלו הוציאו, כמו גנבים בלילה! מביה"ס, ידיד! הרי אתה ו'הילדים' שלך, תבואו בטח לא"י, אולי לקיבוץ תבואו, אתה תעבוד, הם ילמדו, ישבו על ספסל הלימודים יחד עם ילדינו,

יתענגו על שפתנו, על שירתנו, יקראו ספר עברי, המולדת תחזיר להם את יפי החיים אשר כמעט ונגזלו מהם ע"י הרוצחים – וביה"ס העברי יהיה להם ביתם השני האהוב עליהם! ואיך זה לא יזדעזע בו לבו, כאשר נודע לו כי אותם הילדים – מחוסר הבנה אמנם, פגעו בקדושת ביה"ס, אפילו – ואולי דווקא כאן – במחנה הנידחים בלב האדמה הארורה?! – ועוד כהנה וכהנה דברים רבים מפתיעים וחדשים להפליא הושמעו באותו לילה חורפי באוזני המדריך – האחראי למעשי 'ילדיו'. ונקשרו הלבבות והתקרבו הנפשות ונבנה גשר חזק בין השניים – 'החייל' הא"י והיהודי הנודד משרידי החרב והפליטה...

2.

שנת 1946, אביב, באותה השנה במחנה פהרנולד. קבוצת ילדים ראשונה, יתומים שניצלו בנס, עוזבת אתה ארץ הטמאה בדרכה למולדת. התרגשות עצומה, חיבוקים, דמעות, שירה ובכי – ועל הכל מנצח 'החייל', ער ותוסס, מהיר תנועה ודיבור, עיניו נוצצות באור שמחה ואושר ידיו מלטפות את ראשיהם הצעירים, מרים את הילדים על המכוניות, מושיבם – דואג ומתרוצץ ומסדר – גאה. כי זוהי הצלחתו, הישגו האישי כמעט, הבלעדי. ולא רק הוא יודע זאת! כל המחנה, זקנים וצעירים. 'מתנגדים' ו'קיבוצניקים' – כולם יודעים כי זה נצחוננו. כולם מעריצים את האיש הצנוע, בעל הלב היהודי היקר, הטוב, הפתוח לכל דורש ומבקש עצה. אם יש דאגה, מכשול, צרה – מי ירוץ למפקד המחנה, לאונר"א, לאמריקאים? – אם לא 'הקיבוצניק' מאשדות יעקב שבארץ הרחוקה? – וכולם צועקים אחרי המכוניות המסיעות את הילדים לצרפת: שלום, מנחם, זאלסט צוריקקומען! – כי הוא החייל מלווה אותם, כרועה נאמן, עד מארסיי...

3.

מאי 1948. קבוצת הנוער עוזבת, עם מדריכם, בשעות הערב את המשק והולכת בדרכים-לא דרכים ליבניאל ומשם לחיפה. כי עת פורענות הגיעה ואין נשק ויש להשאיר את המעטים להגנה ולהציל את הרבים שאינם נושאי מגן ושלח. עברו ימים מעטים וכמה מ'המפונים' חזרו מחיפה למשק בכדי להצטרף להגנתו ולעבודה בשדות בלילה. חזרו זחלו בשדות לאור השריפה שהשמידה את שני המשקים השכנים. וכשרגלם דרכה על אדמת המשק – רצו קודם כל לעמדה שעל יד האנגר – כי נאמר להם בשקט ששם שומר מנחם. ושם על השרפרף ובין ברכיו הרובה – הציץ בהם שעה קלה ואמר בשקט: ידעתי כי תחזרו בטרם יחזירו אתכם...

ושוב באו ימים ארוכים של עבודה ועמל, של עליות וירידות, ספקות והתרוממויות הנפש, אכזבות ותקווה. לילות שלמים עברו לעתים בשיחה עם מנחם, בויכוח בהשתפכות הנפש ותמיד הו א היה המעורר, המרגיע, המחזק, הבטוח בעצם צדקת ונכונות הדרך... ידידי הבלתי נשכח! איזה קרע שותת דם נקרע בלב כל יודעך מכריך ומוקירך, לשמע הידיעה המזעזעת! ופורצת מהלב הדואב הזעקה לגורל: 'גזלת ולא חמלת'. רבים נתייתמו ואין נחמה

בפהרנולד לזכרו של מנחם

הוא קנה עולמו במחנה המעבר על האדמה הטמאה בפהרנולד. זכה הוא להיות אחד הראשונים מאנשי הארץ להפגש עם ניצולי השואה ולייצג בכבוד את הישוב. זכינו אנו למצוא בו את המזדהה בכל ישותו עם סבל אחיו. לא איש דברים היה. אך בתוקף תפקידו הצטרך לדבר – ועמד בנסיון. בטוב טעם סיפור לנו על הארץ, על ביתו – אשדות – הרצה וגם שר ("איתן נעמוד" היה השיר האהוב עליו משום מה)

מילים: גאורג שטמלר - תרגום/נוסח עברי: יהודה שרת לחן: ארנסט קנור

אֵיתָן נְעַמֵּד בְּמִקוֹמֵנוּ,
כָּל רוּחַ רָעָה לֹא תִזְיָנוּ.
אֶל מֶרֶד, אֶל עֲצָבָת!
כֹּל תִּכְבָּה הָאֵשׁ חֲבוּעֶרֶת.

אך איש המעשה היה, אשר גם בין השליחים רבי המעש, מעטים היו כמוהו. איש המעשים הקטנים, היום יומיים, החשובים לאין-ערוך בעיני יצורים אומללים, שבורים ורצוצים. ידע להחיש עזרה לכל נצרך, עבד ללא לאות בכל עת, ביום ובלילה. עזר בלי פרסום – בעדינות. 'דער חייל מנחם' – קראו לו המונים ופנו אליו שימלא מבוקשם – אם נבצר הדבר מאחרים – ולרוב לא נתאכזבו.

אברהם צביאלי (רחובות)

מנחם גמורמן – לזכרו של ידיד

נסיבות מוות טרגיות אלה, שמנחם מת בהן, אינן מוכיחות כי חייו האירו לו פנים. ואכן, כנראה רבות שרה בהם.

בשנים האחרונות נפרדו לא מעט דרכיו, רחקנו זה מזה ושוב לא היה מנחם יוצא ובא בביתנו, אם בהשכמת בוקר ואם באישון לילה, כפי שכל פעם דרש זאת התפקיד. מיד עם בואנו לקבוצה החלה עבודתנו המשותפת. מנחם היה באותה קבוצה שאשדות השאירה בעזרה בגשר והוא היה המוכתר. תפקידו של המוכתר אינו מוכר כיום, אך אז היה מגוון ביותר: קשר ותיווך עם השלטון המנדטורי, פגישה עם כל פקיד ואיש שרד, ענייני תביעות וערכאות, ולא פעם בעיות קשות ביותר של גילוי המחתרת, נשק סמוי וכו' כל אלה חייבו קשרים ענפים עם אנשי השלטון ומסירות רבה לעניין שאין בו לא יום ולא לילה.

לאלה נתלוותה פעולת ריכוז הקרקעות – משפטים, אריסים, מפות, מדידות, תגרות ושיחות רעים על הרבה כוסות קפה שחור באוהלי הבדואים. סבלנות זו ששכנינו הערב היו מחוננים בה, חיבה את העוסק עמהם במידת סבלנות עולה עליה, נוסף על ידיעה היות והצטיין בשפע של יחס לזולת. ומאידך – יחסים עם פיק"א, נוקשות וצרות-מוחין של פקידים, אי הבנת התפקיד ההתיישבותי ומאבק בלתי פוסק עם המסרבים לרדת מקרקע לא להם.

בסבך בעיות אלה התפתל מנחם שנים על שנים, ושנות יבול מבורך היו אלה. את מרבית הקרקעות שריכזנו בימי השלטון הבריטי – באמצעותו באו לנו. ולא אמר די בזה. גם ענייני הקרקעות והמוכתריות של אשדות היו מעשי ידיו. אלה ואלה חייבו עבודה ללא לאות ומסירות אין קץ.

כשמזכירים כיום את מנחם – אי אפשר שלא לציין את סגנון חייו הפשוטים והצנוע. מהלכיו עם השלטונות, עם פקידים גבוהים ודומיהם – עלולים היו להוציא אותו מסגנון חייו הקיבוצי כפי שקרה לא פעם לרבים וטובים. אך מנחם אף פעם לא נכשל בכך. ידע לתבוע זכויות כבוד לדרגנו ולא סר במלוא הנימה ממנהגינו אנו. תמיד בבגדי חאקי, בלבוש צנוע, ותמיד נאמן למשימה, מרוכז בה ולא נלאה. כזה ידענוהו כל שנות עבודתו עמנו וממנחם זה נפרדנו בסיימו תפקידו למעשה, עם קום המדינה. אכזבות אישיות וסבל עקב משברים תנועתיים, כל אלה נהיו מוצנעים בתוכו ללא פגיעה ופגימה במילוי תפקידו. אבלים וכואבים על חיים טרגיים שחי האיש ועל מוות זה שכה התייסר בו. זכרון מנחם שזור בחיי גשר ללא הפרד.

בן-עמי (מעלון קב. גשר)

על רגבי עפרך

אתה ידענו לבטח: מלאה ונתגדשה הסאה.

רבים בכל הדורות ניסו לפענח את תעלומות המעשה שלך, בפירושים שונים פרשוהו. כוחות נעלמים משכוך אל מחוז אחר. אולי עלבון חיים הביאך עד דכא. והן מסיבות חיך היו פעילות, ערות וגם הקרבה. לכן – מה הביאך עד הלום? שמא ידיד אחד לא היה לך – אבל ידידים הן היו לך! (אכן האמת היא כי זקוקים אנו לידיד האחד!) אבל זאת יודעים אנו לבטח היום: הדבר הנחוץ לאנוש עלי אדמות - מעט אור וקורטוב אושר – על זאת התאבלת ימים רבים בימי חלדך. ואולי הרקעת שחקים – לא לך התקוה להשיגם? – מי ידע לענות על כל אלה? אם יש אמת מוחלטת – בשמיים היא ולא על פני האדמה. כאן בעומדנו על רגבי עפרך, על סף הזמן, נומר זאת אל החיים ולא למתים: כאיוב שבכל הזמנים, חייב אדם לקבל את הרע כקבל את הטוב. לברך ולשאת בלב את האמונה, כי יש תקוה לאחרית. אנו מקדשים את החיים.

נומר גם כי ראינוך בשכול וכושל ולא הושטנו יד עוזרת כנה. אולי זהו העוון שאנו נושאים. מי יודע: לו רק מעט אור, לו רק מעט תשומת-לב-נאמנה ולו רק לב, לב כנה, וניצלת! אין טעם כי נלקה את עצמנו, אולם יש טעם כי נזכור: וזכור אני באור מיוחד, היום, כאשר אמרת לי, עקב שרות-זוטא, מתוך נהרה, שלא עמדה כלל וכלל ביחס ישיר למעשה: 'אוה, רואה אני כי זכרת!' העדר יחס ישר זה היה זרקור שלוח למעמקי נפשך.

וזה: לא הלכתי לאורו ולא ידעתי כי אורך של מוות הוא. אולם אנו מקדשים את החיים. עלינו לומר, כי חייב אדם, שיעשה את עצמו מטרה לעצמו, גם כשהוא אינו אלא אמצעי של השה. זוהי אחת הטרגדיות האיומות שהן מנת חלקנו: אנו כושלים כאשר אנו רואים את עצמנו אמצעי בלבד. לדעת לעמוד כנגד – זוהי תורת החיים כולה על רגל אחת! אבל, במעמד נעלה זה, גם לא באתי ללמד סנגוריה עליך. אולם את דינך אשר הקהל גזר עליך – אתבע – ברשותך, קול קהל כקול שדי הוא, ודוקא הבריתה היא שקבעה

הלכה: המאבד עצמו לדעת אין מתעסקין בו לכל דבר ואין מתאבלים עליו ואין מספידים אותו!

אולם יש ראיות ברורות כי בעלי שאר הרוח שבין קודמונו גרסו אחרת: ומעשה בתינוק אחד מבני-ברק ששבר צלוחית בשבת והראה לו אביו באוזנו. ונתירא מאביו והלך ואיבד עצמו בבור. ושאלו את רבי עקיבא ואמר, אין מונעים ממנו כל דבר. חולקים לו הכבוד האחרון.

ואל יהא הדבר קל בעינינו שבתינוק נאמרו הדברים. כאן ראשית וכן מקור לעתיד לבוא. יתר על כן: הבו גדל לרוח אשר העמיקה ראות.

חיים אלה שניתנו לנו – בחדס, 'אהבה ורחבים נתנו'. עלינו לנצור אותם עד בוא השעה, שעת הפרידה הגדולה – הפרידה לתמיד, בה נתמזג עם עולם שכולו מנוחה גדולה ועמוקה. כאן על רגבי עפרך ועל סף הזמן נאמר תפילה:

רם ונישא! עשה למען נשלים מלאכת יומנו. טע בלבנו תקוה, אמונה, ובטחון כי עצים וכרמים אשר נטענו בארץ נשמה זו – את פריים נאכל ובצילם נחסה – אנו, בנינו ובני בנינו עד עולם.

וגם אתה, אח אובד, אשר זכותך עומדת לך לעולמים, גם אתה נתת חלק במלאכת קודש זו – זכותך תעמוד לך – ואל מלא רחמים את המנוחה לך, אשר אליה נשאת את נפשך ביסורים גדולים – אין מלים בפינו אלא בקדושת הבורא, אשר גדולי הרוח שבכל הזמנים ובכל הדורות אמרוך ואותן, על רגביך, גם אנו נאמר: יתגדל ויתקדש שמה רבא! יתברך וישתבח, יתהדר ויתרומם שמה דקודשא. משה הורביץ

בהמוט אדם

צנח ומת. הלפתע קרה הדבר? לא. סופו-מותו לא היה אלא סיומו של תהליך נפשי-פנים-פנימי, של התמוטטות עולמו הרוחני-נפשי. אט אט דעך-כבה 'הניצוץ האלוהי' שבאדם המאיר אפלט חיינו. ראשיתו של התהליך ושורשיו לא נדע. סמויים הם מעיני אדם. לא ידע אדם את נפש האדם – את מעמקה וסבכיה, פיתוליה, ונפתוליה. תעלומת נצח. עשרות בשנים התהלך בתוכנו מנחם. מעורה בחיי הקיבוץ ובחיי התנועה. ער ומגיב. חבר לחברים. מתרועע עם רבים והוא בודד. נמק בבדידותו. מרבה שיחה – ואת אשר בתוך תוכו, בנבכיו, לא השיח. ומכאיב וצורב עד מה לא חשנו בנפתוליו ובענות נפשו עדי כרע וצלל.

יהיה זכרו ברוך.

אברהם ריקליס